

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

ZENDING OP WERELDMAAT II

Vorige week zagen we in vogelvlucht het nieuwe gezicht van de zending zoals David J. Bosch dat getekend heeft. Hij eist op grond van een diagnose van onze tijd en onze cultuur een ander denkpatroon. Hij noemt dat het oecumenisch (of dialectisch) paradigma, dat kerk en zending door de crisis van vandaag moet heenslepen. De kerk moet meer 'voor anderen' in de wereld betekenen, meer concreet-werkelijk van belang zijn, vooral samen met het hele volk van God optreden. Daardoor straalt zij de christelijke hoop uit in een vaak wanhopige en chaotische wereld. Ingrijpend genoeg om ons af te vragen welke winst wij uit deze gedachten kunnen meenemen.

1. Meeslepend positief

Wie eenmaal in Bosch begonnen is, wordt ongetwijfeld meegesleept door zijn verhaal. Het is geen dorre zendingeninleiding, maar een totaal-overzicht op de plaats en de taak van de kerk in de wereld. In feite een **lengtedoor-**

snee van de westerse cultuur, zoals die haar vorm ontving door o.a. de wisselwerking van staat, kerk, theologie, filosofie en zending. Hoe veranderde de zending toen Constantijn de Grote het christelijk geloof tot staatsgodsdienst verhief? Hoe werkte bijv. de opkomst van de Amerikaanse staat mee aan een positieve toekomstverwachting in de zending en de prediking van een Duizendjarig rijk? Bosch laat de samenhangen zien. Wie geïnteresseerd is in zending en cultuur kan hier z'n/d'r hart ophalen.

1.1. Verlichting onder de kritiek

Maar vooral boeit het verhaal van Bosch door zijn indringende behandeling van de Verlichting. Er is wat aan de hand vandaag. En Bosch signaleert het feilloos. 'We zijn terecht gekomen in een tijdperk dat z'n bekoemt heeft gekregen van het flirten met de Ratio, het Verstand. Steeds meer werd duidelijk dat je met de Ratio de wereld niet aan de voeten van de mens kunt leggen. Integendeel, het lijkt wel of de wereld steeds meer in opstand komt tegen het menselijk **geregel**: gevaar van kerncentrales, gaten in de ozonlaag, burgeroorlogen, voorspelbare, maar niet te voorkomen hongersnoden, ontembare ziekten en terugkerende epidemieën. Om neerslachtig van te worden...

Dat gaf ruimte aan de gedachte dat er méér is dan de Ratio. Er moet ruimte komen voor gevoel, emotie, verwondering, het mysterie van het leven, het ongrijpbare, onzegbare, maar toch aanwezige. Wat beweegt de

HOOFDARTIKEL

Zending op wereldmaat II

C.J. Haak

MUZIEK

De vreugde vrolijk tegenoet

J. Smelik

UIT DE SCHRIFT

Lezen en dan...

G.J.van Enk

KERKELIJKLEVEN

Bijbelse vroomheid

B. Luiten

DRIESTARREN

M. te Velde

BOEKBESPREKING

En wie mat met een span al 't zand?

Pi de koppensneller

PERSSCHOUW

G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

samenleving? Wat bezielt tenslotte de mens? **Mens-** en communicatiewetenschappen hebben hun handen vol. Ongedachte ervaringen komen aan het licht. De aandacht voor (Oosters getinte) godsdienst, maar ook de 'bovennatuurlijke' wereld van het occulte, al of niet verwerkt met New Age-gegevens, kan niet minachtend worden afgedaan. De exacte, maar dorre wereld van de formules en codes moet tenminste ruimte maken voor het verhaal dat een andere, grotere werkelijkheid oproept en tegenwoordig stelt.

Dit is een ander klimaat dan tot voor twintig jaar geleden. Toen profeteerde het Verlichtingsdenken nog oppermachtig en autoritair de dood van God en het einde van de godsdienst. Toenemende menselijke mondigheid en emancipatie lieten geen ruimte over voor God. Nu blijkt dat de Ratio het hart van de mens niet bevredigt. Het zoekt meer. Een nieuw verlangen naar eenheid, zinvolheid, samenhang, saamhorigheid van mensen onderling en van mens en natuur heeft vlam gevat. Op allerlei manieren wordt gevraagd naar een holistische levensvisie. Het leven is één.

Nu is dit op zich nog geen basis voor optimisme voor een groeiend aantal kerkmensen en vele bekeringen tot God. Het wil wel zeggen dat geloof, kerk, godsdienst, toewijding en overgave niet meer minachtend aan de kant kunnen worden geschoven en als achterlijk van de hand gewezen. De vraag naar diep en wezenlijk heil krijgt ruimte. De kritische houding naar God en bijbel zijn gewijzigd in een vraaghouding naar zin en betekenis. Een menselijk verlangen naar ervaring en beleving van het irrationele, open voor het 'meer tussen aarde en hemel' dan de Verlichting toeliet te denken.

We kunnen Bosch dankbaar zijn voor zijn schets van het tekort en het falen van het Verlichtingsdenken. In zekere zin kunnen gelovigen die gewend waren zich in deze tijd schrap te zetten, op hun beurt 'verlicht' adem halen.

1.2. Zending als taak van de kerk

Het verhaal van Bosch laat ook de centrale betekenis van de kerk voor het bedrijf van de zending zien. Want in de zending treedt de kerk op in de wereld. Zending kan daarom niet gezien worden als een zijtak van het kerkelijk gebeuren, maar zet haar stempel op alle activiteiten van de kerk. Ook als de kerk niet opzettelijk met doelgerichte acties bezig is, moet toch een missionaire geest, een voor Christus-winnende dimensie haar bestaan kleur en diepgang geven.

In vroegere tijden is de kerk vaak met zichzelf bezig geweest, als enige reden van bestaan. De kerk om de kerk. We beseffen goed, dat daarbij zeker de strijd om de waarheid en het goed recht van kerk-zijn tegen dwaling en afval voorop stond. Maar Bosch laat duidelijk zien dat daarmee de zaak van de uitbreiding van de kerk niet optimaal gediend werd. Ja, zozeer zelfs, dat het opzettelijke, georganiseerde zendingswerk in de verdrukking kwam. Daardoor ontstonden de vrije acties van bewogen christenen, in verenigingen, societies en fellowships. Met beroep op enkele 'gouden teksten' in de bijbel wisten zij het zendingsélan onder de kerkleden tot grote hoogten te voeren.

Ook al kan gezegd worden, dat de gereformeerde kerken wél altijd oog hebben gehad voor de kerkelijke taak van zending, toch kan niet ontkend worden dat haar totale optreden niet altijd gekleurd is geweest door dit besef. In de maatregelen voor kerkelijk samenleven heeft de roeping tot **kerkbewaring** duidelijk vooraan gestaan. De kerken en kerkleden die er nu zijn, moeten in goede orde met elkaar optrekken. Terecht. Maar dat die gezamenlijke activiteit óók dienstig moest zijn voor mens en wereld buiten de kerk, komt heel weinig expliciet aan de orde. Tijd en plaats in de geschiedenis spelen natuurlijk een grote rol, maar mogen toch niet het wezen van de kerk bepalen.

Ook de ontwikkeling van het kerkelijk leven, in theologie, eredienst, preken en onderwijs, is vaak meer gericht geweest op het instandhouden van de kerk en haar leer, dan in het activeren van een visie op wat de kerk buiten haar grenzen heeft te betekenen. Het opkomen voor het recht van de kerk is zonder meer een voorwaarde voor optreden naar buiten, maar voorwaarden zijn nog geen invulling. Bosch maakt duidelijk dat de blikrichting naar buiten minimaal een doorlichting van kerk en theologie in alle geledingen met zich mee moet brengen. Juist in een tijd dat de kerk in het Westen steeds meer haar niet door de bijbel toegezegde bescherming door goedwillende overheden gaat verliezen, zal ze haar wezenlijke kenmerken helder moeten demonstreren.

1.3. Kerk in de wereld

Bosch heeft ook in dit boek opnieuw duidelijk gemaakt dat de kerk, of ze wil of niet, beïnvloed wordt door de

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE, DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS. ALTH. DE BRUIJNE, DRS. S. LUTTEN, PROF. DR. C.J. DE RIJTER, DRS. H. VELDMAN.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. G.J. HAAK, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265 AG Kampen. Tel. (05202) 31201

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre BV. Postrekening 406040 t.n.v., De Reformatie, Goes, Postbus 25.4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 1599.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

wereld waarin ze leeft. In het constantijnse tijdperk kon ze al te gemakkelijk op haar lauweren gaan rusten. Dat heeft de zendingsmethode bepaald niet altijd goed gedaan. We denken alleen maar aan de bekeringsdrift waarmee **Karel** de Grote grote delen van Europa naar het doopvont dreef. De manier waarop Saksen, Germanen en Friezen bekeerd werden heeft tot op vandaag toe zijn gevolgen voor de vormgeving van het geloof en het **kerkbesef**.²

De verhouding kerk, wereld en staat zijn bovendien vandaag drastisch veranderd. Het wegvallen van de koloniën vanaf de Tweede Wereldoorlog eist een totaal andere **kijk** op de aanwezigheid van buitenlandse zendelingen in een bepaald land. Vroeger kwamen zij 'vanzelfsprekend' met de overheid mee. Nu moeten ze 'hard' kunnen maken aan nationale overheden, waarom hun werk niet door de eigen bevolking kan worden gedaan.

Meer nog, wát is de aard van het kerkelijk missionair optreden? In welke wereld komt zij terecht? Nadrukkelijk een wereld die verscheurd wordt door armoede, onrecht, ziekte, oorlogen en rampen. Dat kan niet worden afgedaan met de zin dat zulke dingen vroeger óók gebeurden. Nu is immers duidelijk geworden, dat wij als mensen, m.n. westerse mensen, in die toestand ook onze bijdrage geleverd hebben. Ten koste van meer dan de helft van de mensheid leven wij in luxe en overdaad. Dát maakt het vooral zoveel christenen in de Derde Wereld o zo moeilijk om alléén maar Gods voorzienigheid met Zondag 10 van de Catechismus te belijden. Omdat er ook zoveel misbruik werd gemaakt van menselijke verantwoordelijkheden, ook bij christen-ondernemers en -zakenlieden en -consumenten. Bij een kleiner **wordende** wereld zullen deze vragen ook aan het geweten van de kerk blijven knagen.

Bij zoveel schuld moet de kerk uiteraard niet haar goddelijke boodschap maar verzwijgen, zoals wel gebeurd is. Integendeel, ze moet juist terug om vooral dát bericht te verkondigen. Maar dan met gevoel voor realistische verhoudingen. Beseffen dat velen misschien nooit die boodschap hebben kunnen horen vanwege de vele **voor-** en achtergrondgeluiden waarmee die naar hen toekwam. Nagaan dus, of de afwijzing van bepaald optreden van de kerk per se óók moet betekenen, dat daarmee het evangelie werd afgewezen. In haar methode en actie de ware betekenis van het Woord van genade adstrueren en demonstreren met de Daad van de liefde. Ook al moet de kerk zichzelf niet verliezen in haar relatie tot de wereld, ze moet wel ingaan op de echte nood van de wereld. Met een boodschap van concreet heil, gegronde levensverwachting en vurige hoop.

1.4. Contextualisatie

Hoewel het woord contextualisatie nauwelijks twintig jaar oud is, is het niet meer weg te denken uit het zendingsbedrijf. Er ligt in verwoord dat de context, de situatie waarin mensen leven, vraagt naar de relevantie van het evangelie. Hoe spreekt het evangelie mensen zó aan, dat

de 'geloofwaardigheid' zichtbaar wordt. Dat betekent hoe dan ook een verlegging van de spits van de boodschap. Niet de boodschap zelf, ook niet de inhoud uiteraard. Nee, het komt er juist op aan dat de betekenis van diezelfde boodschap scherp en helder **dáár** aankomt.

Ook als je, net als ik, niet **verkikkerd** bent op het woord contextualisatie, of nog erger: incarnatie, dan blijft de noodzaak om met de bijbel concreet en actueel in te gaan op de **leef-** en denkwereld van de hoorders. Dat is op zich ook weer niet zo nieuw. Altijd door heeft de zending zich afgevraagd hoe het evangelie gebracht moest worden. Aansluiting, aanknoping, accommodatie, inculturatie, indigenisatie, **aanspreek-** of inspreekpunt, noem maar op. Als het maar wel concreet is, écht die mensen aanspreekt, en er niet langsheen glijdt.

We hebben in ander verband³ erop gewezen, dat het daarom niet vanzelfsprekend is dat bijv. de gereformeerde confessies vanaf het begin overgedragen worden. Je zult moeten zoeken waar in hún wereld het zwaartepunt van de betekenis van het evangelie ligt. Uiteraard in confrontatie met het godsdienstig denken, maar ook met het in rekening brengen van de situatie. Het waarom van hún levenshouding. Proberen door te dringen in die **levenswereld**, met welke verwachtingen (of niet), welke tegenstand, welke maatschappelijke, politieke en economische krachten een rol spelen. Het zal het hele leven moeten bestrijken. Het evangelie moet gebracht worden als een allesomvattende eenheid van leven, denken, woorden en werken. Belangrijk voor de eigen persoon, maar tegelijk voor de gemeenschap waarin men leeft.

Mocht iemand nog twifelen aan de spanning van Woord en Daad, ook in de vervulling van de zendingsroeping, dan doet hij er goed aan Bosch te lezen.

1.5. Pleidooi voor gezamenlijk optreden van kerken

Opnieuw wordt de vinger gelegd bij de schrijnende wond van kerkelijke verdeeldheid, en de noodzaak om die verdeeldheid niet te koesteren in zendingsactiviteiten. Christenen over de hele wereld hebben elkaar nodig om één gezamenlijke taak in de wereld aan te pakken. Daarbij is geen sprake meer dat kerken uit de Eerste Wereld de boventoon zouden moeten voeren. Juist de Derde **Wereld**-kerken kunnen sanerend werken op vastgelopen verhoudingen. Daarom een pleidooi voor eenheid en oecumene. Het betekent ook een inzet van **alle** kerkleden, in het besef van hun geroepen zijn **ín** de wereld. Met dat die wereld kleiner wordt moeten ook kerkmensen uit verschillende werelddelen zich dichter bij **elkaar** betrokken weten. Het betekent gelegenheid scheppen om elkaar beter te leren kennen, inzichten door te geven en elkaar te bemoedigen. Niet maar om ergens hoog en droog, ver van de werkelijkheid weg te dromen, maar om des te beter op ieders eigen plaats kerk te **kunnen** zijn, zonder in het isolement te geraken. Leden van het ene Lichaam van Christus 'denken op wereldniveau, maar handelen ter plaatse' (Think globally, act locally).

Op zo'n manier worden ze een nieuwe gemeenschap die de Bijbel gezamenlijk leest. Dat is de ruimte waarin men elkaar kan bevragen én bekritisieren op de eigen historische en culturele verschillen. Dan verdwijnt ook definitief het schema: oude en jonge kerken. En dát markeert heel duidelijk het einde van een achterhaalde zendingsvisie en een afgesloten tijdperk.

2. Aangrijpend negatief

In een nieuw tijdperk zullen er zeker experimenten plaatsvinden die nog zoeken naar een goede vorm voor zending. Dat wil uiteraard niet zeggen, dat we intussen niet zomaar argeloos met de armen over elkaar de panelen zien verschuiven. Bosch is wel zo duidelijk geweest dat we – helaas – genoodzaakt zijn ook de donkere kant van zijn bijdrage onder ogen te zien.

2.1. Oecumenisch paradigma als breekijzer

De visie van Bosch wordt volledig beheerst door het z.g. oecumenische paradigma. Hij erkent dat paradigma een 'glibberig' concept is. Aanvankelijk was het ook niet bedoeld om gebruikt te worden buiten de natuurwetenschappen. Toch heeft hij z'n hele denkwijze er aan opgehangen en zijn boek in dit model geschreven. Het ligt voor de hand om dan ook hier de vinger bij te leggen.

Inclusief Verlichting

Het lijkt erop alsof Bosch met z'n scherpe kritiek op de Verlichting de koers radicaal verlegd heeft en daarmee terugkeert naar een gereformeerde visie. Maar het is een vergissing. Mét het aanvaarden van een nieuw paradigma, neemt Bosch fundamenteel het gedachtengoed van de Verlichting mee. We hebben dan wel gegeten van de tweede appel, zegt hij, maar we kunnen er niet meer achter terug. We kunnen nooit meer 'niet-kritisch' en 'niet-analytisch' denken, zegt hij. Alsof daarmee de Verlichting voldoende geschetst zou zijn. In dát denken blijft 'de' rationaliteit bestaan, maar dient die te worden 'uitgebreid' met het gevoel. Ten diepste dus géén kritiek op 'de' rationaliteit, te weten, die van de Verlichting.

Het te kort is, dat Bosch niet diep genoeg de Verlichting peilde. Het was geen strijd om 'de' rationaliteit, maar om de autonomie van de mens, die in vrijheid moest kunnen beslissen over het gezag van Gods Woord. In de Verlichting zette de mens zich op Gods troon en schafte alles af wat niet te rijmen viel met het verstand. De mens schudde het van buiten hem zelf komend gezag van God en de eis tot gehoorzaamheid aan Hem, voor de zoveelste keer van zich af. God mocht nog bestaan voor zover de mens Hem de ruimte van de twijfel gaf. Hoe minder twijfel aan zichzelf, hoe minder plaats voor God.

Op dat radicale standpunt komt Bosch niet terug. Hij vraagt náást rationaliteit óók ruimte voor gevoel en emotie. Op zich is dat goed. De fout is echter, dat die beide elementen blijven opereren in de door de autonome mens uitgeroepen vrijheid. De rede wordt niet teruggefloten door het gezag van de Schrift, maar door het gevoel van

de mens. De werkelijkheid is dan wel groter dan 'de' rationaliteit aangaf, maar wordt opnieuw akelig eng begrensd door wat de méns ervaart en voelt. Wat daar weer buiten ligt, blijft buiten bereik, valt buiten de horizon. God mag wél weer binnenkomen, maar alleen via de poort van het ménselijk te vatten denken en voelen.

Wie daar niet aan wil, is volgens Bosch mogelijk niet optimaal mens, maar in feite ook niet schuldig voor God. God bestaat ook nu weer alleen maar bij de gratie van de mens: verstand en gevoel. In de praktijk betekent het ook het blijven accepteren van de vrucht van de Verlichting. Zo accepteert Bosch zonder moeite bijv. de historisch-kritische methode voor Schriftuitleg, als enige legale methode.⁴

Het nieuwe paradigma schafte de Verlichting niet af, maar nam die met huid en haar mée. In zoverre is het geen nieuw paradigma, maar slechts een tweede versie van een oud model.

Overkoepelend eenheidsstuk

Bosch is gegrepen door de gedachte van eenheid. De oude paradigma's hebben nog wel steeds hun invloed, maar moeten worden opgenomen in het nieuwe, alles overkoepelende model van de dialectiek. De natuurwetenschappers moesten via een crisis leren inzien, dat verschillende verklaringen van verschijnselen die elkaar uitsluiten, tóch in een hoger en groter verband tot één geheel kunnen opereren, zij het ook met de nodige spanningen.⁵

Parallel aan dát denken, stelt Bosch dat nu het oecumenische paradigma alle elementen van vorige paradigma's in zich op moet nemen. Er moet een hoger inzicht komen dat bijv. Grieks-Orthodox, Rooms-Katholiek en Protestants erfgoed náást elkaar laat staan. Desnoods schijnbaar tegenstrijdig, maar in feite complementair, elkaar aanvullend, harmonieus. Met uiteraard ook alle elementen van het Verlichtingsdenken.

Dat houdt dus bijv. in dat de dwalingen die in de vroegere kerkgeschiedenis werden afgewezen, nu moeten worden gezien als aanvullend en noodzakelijk voor kerk en theologie. Dat, heel concreet, Luther en Erasmus in hetzelfde kader elkaar moeten kunnen tolereren. Dat Reformatie en Katholicisme elkaar niet meer boos hoeven aan te kijken, maar naast elkaar moeten optrekken om elkaars tekorten op te vangen. In protestantse kringen betekent dat volle kracht vooruit voor samensprekingen tussen de oecumenische Wereldraad van Kerken en de evangelical Lausanne Beweging, die nota bene ontstond als principiële reactie tégen de Wereldraad! Bovendien moet het ontstaan van nieuwe kerken, gebaseerd op wankelende onderscheidingen, als een protestants virus, worden tegengegaan.

Op deze manier wordt de eenheid een totalitair juk. Kritiek mag, maar uitsluiting nooit! Wie zich hierin niet kan vinden moet overigens wél worden uitgesloten. Hij zit nog verstrikt in het paradigma van drie, vier perioden geleden, en hoort thuis bij een islamitisch fundamentalisme met oogkleppen op. Tolerantie, creatieve spanning, complementair denken zijn welkom. Tegen al het andere

moet hard en intolerant worden opgetreden.

Tegen dit eenheidsjuk hebben de kerken altijd nee gezegd. We zullen dat moeten blijven doen. Als de **Lausanne** Bewegingen Wereldraad elkaar tegemoet komen, verraden beiden hooguit hun gebrek aan Schriftuurlijke basis. Het kan nooit een oproep zijn om hen op dit spoor te volgen. Dan geldt inderdaad wat Bosch zegt, dat mensen van verschillende paradigma's elkaar niet meer verstaan. We spelen op hetzelfde bord: maar de één damt, de ander schaakt. Maar op Gods wereld kun je geen spelletje spelen: je moet óf schaken, óf dammen. In het paradigma van Bosch is tenslotte géén scheiding of afscheiding meer mogelijk. En uitgerekend dát is principieel het einde voor de oproep tot bekering en geloof. Nu zijn het niet de 'inboorlingen' die korte metten maken met de zendelingen. Het is uitgerekend het oecumenisch paradigma zelf, dat bij het aanbreken van een nieuwe tijd, het graf delft voor de zending.

Breekijzer

Je kunt zo gegrepen worden door een vernieuwend inzicht, dat je alles in dat systeem wilt drukken. Zo is het gebeurd met Bosch. Ondanks waarschuwingen om Kuhn's vondst niet op de 'sociale wetenschappen' los te laten, wilde Bosch alle actuele elementen persen in één systeem. We ontkennen niet de waarde van de vele vraagstukken die de mensheid vandaag bezig houden, ook niet in zendingsverband. Maar door te werken met dit paradigma als nieuw shibboleth voor zending, heeft Bosch het breekijzer gezet in een Schriftuurlijke visie op zending. In plaats van zich te oriënteren op de realiteit van de Schriften, liet hij zich dicteren door het agenda van de wereld. Zijn missiologie is daarom gesneden op de maat van deze wereld. Hij wil het heil voor deze wereld, nú, concreet, aanvaardbaar en relevant voor moderne mensen. Daardoor sneed hij zich los van de norm en de maat die GóD aan deze wereld stelt. Zijn zending breekt niet alleen de eenheid van de kerkgeschiedenis, ze breekt ook de eenheid van de christenheid die elkaar in het ware geloof over de hele wereld gevonden hebben.

2.2. Definitie van zending

Omdat zijn paradigma gebonden is aan de mogelijkheden die de vrije mens zichzelf schept, naar de maat en behoefte van deze wereld, komt bij Bosch een vroeger **zendings**-element steeds minder in zicht. Het is de eis tot bekering van de heidenen. De vroegere zendingsdefinities hadden elk hun eigen kerkelijke achtergrond, maar ze waren het met elkaar eens, dat de heiden tot bekering moest komen, tot de levende God. Zij kwamen met het Woord dat riep en wachtte op Antwoord.

*** Belang van de wereld**

Opvallend bij Bosch is nu dat dit element bijna ondergeploegd is. Zending is vooral het meetrekken met Christus, het goede nieuws betuigen, *voor het belang van de wereld*. Dat is de slotzin van het boek. Dat het belang van de

wereld bestaat bij het leven in geloof door bekering tot Christus, wordt er niet bij gezegd. Slechts één van de 13 hoofdpunten van het nieuwe paradigma handelt over 'evangelisatie'. Daarbij gaat het meer om de uitnodiging, het getuigenis, geen bangmakerij met de hel, geen rechter, omdat je toch niet kunt meten of de luisteraar **Christus** of de (onzuivere) prédiker van Christus verwierp.

Dat geeft ook aan het hele boek een humanistische en universalistische **kleur**.⁶ De kerk moet van alles en nog wat. Alles komt onder de noemer van zending, waarmee de kerk de wereld moet dienen. Maar hoe de wereld daarop reageert, in positieve of negatieve zin, wordt niet gesproken. Net zomin als over het belang van God, zijn eer, zijn recht op de mensen, zijn recht op belijdende mensen en een levende kerk. Kerk-vermeerdering ligt immers onder de doem van proselitisme en zielen winnen, omdat het **Koninkrijk** van God groter en breder is dan de kerk. En zeker kan er geen sprake meer zijn van dat er buiten de kerk geen zaligheid zou zijn.

Heil wordt steeds meer in kaders van deze wereld uitgelegd. De wereld moet de relevantie van het Woord inzien. Daarom moet de kerk met Christus meetrekken over de hele wereld om dát heil present te stellen. De nieuwe missiologie roept de kerk op om zich tot de wereld en háár belang te bekeren. De kerk is geroepen om zich tot het uiterste in te spannen om de hele mensheid te helpen met het overleven in deze wereld.

*** Geen scheiding gevraagd**

Deze universalistische trek heeft zijn gevolgen voor het 'eigenlijke' werk van zending: de oproep tot bekering. Er wordt door Bosch nog wel een 'respons' van de luisteraar verwacht. Dat wordt geformuleerd als een afzien van de zondeheerschappijen een levenslang vernieuwingsproces in gemeenschap met de Drieënige God. Dat lijkt een goede zaak, maar het is niet hetzelfde als bekering en geloof met het oog op het eigen behoud!

De verzoening van de wereld in Christus is namelijk al een feit. Het **Koninkrijk** Gods breekt zich baan en is effectief, óók voor onbekeerden. Evangelisatie staat daarom in het kader van een levensethiek en -sfeer, niet in het kader van verzoening met God. Technisch gesproken hamert Bosch op het belang van de heiliging, maar dan wel zónder rechtvaardiging door geloof. Christus is het grote levensvoorbeeld, niet de eenmalige verzoener aan het kruis.

Daarmee is indringend het hoofddoel van de zending verlegd. De kerk moet optreden om háár tekort goed te maken. De wereld heeft het recht dat de kerk haar dient in de belangen van de wereld, overleven, vrede, gerechtigheid. Nergens in het boek komt tot uiting dat de zending primair gericht is op de erkenning van Góds recht, waardoor een scheiding zal ontstaan onder vele mensen: gelovigen en niet-gelovigen.

Omdat het evangelie pasklaar gemaakt moest worden voor het belang van alle mensen, raakte de kerk steeds meer uit het vizier, ten gunste van een **Koninkrijk** van

God alsof dat met Christus al gekomen was. Daardoor werden de werkelijke kracht van de zonde en het oordeel van God over ongelof naar het vroegere paradigma verwezen. Kerk en zending zijn met dit paradigma meer dan ooit ingekapseld in de greep van de zichzelf overschattende, optimistische mens van de nieuwe tijd. *En daarmee verloren voor de zaak van Christus.* In een laatste artikel hierover verder, voordat we de balans opmaken.

C.J. Haak

¹ Vgl. ook L. Newbigin, *The Gospel in a Pluralist Society*, Grand Rapids 1989. Ook besproken in M.E. Brinkman en H. Noordegraaf, *Het evangelie in het Westen. Nederlandse reacties op Lesslie Newbigin*, Kampen 1990.

² G. Noort, *Germaanse cultuur en christianisatie van Noordwest-Europa*, Leiden 1993 en A. Kessels, *Kerstening en ontkerstening van Europa. Wisselwerking tussen evangelie en cultuur*, Baarn 1994, zijn hiervan indringende getuigen.

³ In de pas verschenen artikelen over het gebruik van de belijdenis op het zendingsveld, *De Reformatie*, 69/38-39, 758 e.v.

⁴ Bosch prijst in dit verband Karl Barth, die in zijn crisis-theologie al de eerste elementen van het nieuwe paradigma in zich had, 186,390.

⁵ Zie voor de doorbraak in de crisis van de natuurwetenschap bijv. F. Capra, *Het keerpunt. Wetenschap, samenleving en de opkomst van de nieuwe cultuur*. Amsterdam 1987, 76-101.

⁶ In dezelfde sfeer als het door Bosch met instemming aangehaalde boek onder redactie van dr. F.J. Verstraelen, *Oecumenische Inleiding in de Missiologie*, Kampen 1988.

DE VREUGDE VROLIJK TEGEMOET

Een mogelijkheid om geld bijeen te zamelen voor de aanschaf van een nieuw orgel is het uitgeven van een cd of een cassettebandje. Diverse gemeenten hebben in het verleden al een dergelijke actie ondernomen. Wat dat betreft is de uitgave van de cd *De vreugde vrolijk tegemoet* geen bijzonderheid. De opbrengst van de cd, die werd uitgegeven door de werkgroep Westerkerkmuziek van de Hervormde Gemeente te Ermelo, komt geheel ten goede aan het fonds ten bate van de bouw van een orgel in de **Westerkerk**.

Bijzonder is het wel, wanneer je een cd kunt uitbrengen waarop uitsluitend *nieuwe* liedteksten worden gezongen. Daarbij moet je uiteraard wel in de gelukkige omstandigheid zijn iemand in huis te hebben die in staat is *goede* (zowel inhoudelijk als poëtisch gezien) liedteksten te schrijven. De gemeente te Ermelo heeft dat geluk in de persoon van haar voorganger, A.F. Troost. Ds. Troost is in staat teksten te schrijven die enerzijds niet op een geforceerde manier poëtisch mooi willen zijn, maar anderzijds ook niet ontkracht worden door het 'vrome cliché'. Op de cd, waarop in totaal negentien liederen staan, zijn hiervan diverse voorbeelden te vinden. Als voorbeelden noem ik de liederen 'Dank, Vader, dank U wel', 'Zoals een bruid haar bruidegom begroet' en 'Wanneer ik zoek naar woorden'. Ter illustratie van het laatstgenoemde lied de eerste strofe:

Wanneer ik zoek naar woorden en niets dan stilte vind
dan weet ik: Heer, Gij hoorde één stem – uw eigen kind.
Uw adem wekt mijn leven, uw liefde kleurt mijn bloed;
mijn stilte is vergeven, mijn zwijgen keurt Gij goed.

Bijzonder aan de cd is ook dat twaalf liedteksten voorzien werden van nieuwe melodieën, gecomponeerd door Gerit 't Hart, Wouter van den Broek, Marten Kamminga, Jan Jansen, Ad Verhage, Jan Mannee en A.F. Troost. Afgezien van Troost en Jansen zorgden zij ook voor bewerkingen van bestaande of nieuwe melodieën. Met name de bijdragen van Jansen, Van den Broek, Mannee en 't Hart vind ik geslaagd.

De uitvoering van de muziek door diverse koren en instrumentalisten is over het algemeen goed te noemen. Wel vind ik het jammer dat aan de zuiverheid van de Westerkerkcantorijnogal eens wat mankeert.

Bij de cd is een tekstboekje bijgesloten waarin niet alleen informatie staat over de uitvoerenden, maar tevens alle liedteksten zijn afgedrukt.

J. Smelik

N.a.v. *De vreugde tegemoet*. Liedteksten van A.F. Troost uit de Westerkerk te Ermelo. Sonante SNT-CD 19314. Werkgroep Westerkerkmuziek, p/a Wim Zevering, Meerkoetstraat 52, 3853 AN Ermelo. Tel. 03417-57398.

LEZEN EN DAN.

...enhoorde hem de profeet Jesaja lezen...'

(Handelingen 8 : 35)

Of het nu een draagkoets is geweest, of misschien echt een wagen op wielen, zo tegen de middag zal er niet veel vaart achter gezeten hebben. Vanwege de hitte natuurlijk. Maar ook omdat de donkere man in het voertuig anders nooit het priegelige handschrift lezen kon. Zijn reislectuur was anders ook inhoudelijk zwaar genoeg: Een rol met een handgeschreven kopie van het boek Jesaja in Griekse vertaling.

Technisch lezen...

Het gaat over de 'Kamerling van Morenland'. Hij is een topambtenaar van de Kandeke, een vorstin uit het tegenwoordige Noord-Soedan. Hardnekkige (en dagelijks met schijn van recht bevestigde) vooroordelen en gemeenplaatsen over Afrika als het eeuwige achtergebleven gebied van onze aardbol mogen wel wat bijgesteld worden op grond van Handelingen 8 : 30-32. Want domme blinde heidenen nemen geen Jesajarol mee voor onderweg. Daar moet je minstens een ontwikkelde heiden voor zijn. En ontwikkeld is hij: Hij heeft genoeg in huis om deze lectuur aan te kunnen. Hij kent de Griekse voertaal. Zijn horizon is breed genoeg om de moeiten en de risico's van een wekenlange reis naar het Noorden te trotseren. Een onderneming die volgens de bijbeltekst maar één doel had: Om bij Jeruzalems tempel de God der Joden te aanbidden.

Het zal niet zijn eerste reis geweest zijn. Als hij inderdaad die topfunctie heeft gehad in het management van de koninklijke vrouwenverblijven van zijn land, moet hij wel veel gereisd hebben. In die tijd was vrouwenhandel, net als slavenhandel immers gewoon... Het zal tijdens zijn zakenreizen geweest zijn dat hij in aanraking kwam met Joden en met hun religie. Niet eens zo ver van huis, in de steden van Zuid-Egypte waren grote Joodse kolonies. Via die contacten heeft hij gehoord van Israëls God. En Gods Geest heeft bij hem de interesse en de motivatie gewekt om die God te gaan aanbidden, op de plaats waar Hij woonde: In Jeruzalem. Diezelfde Geest heeft hem gebracht tot de peperdure aanschaf van Jesaja's profetieën.

Begrijpend lezen...

Nu is hij op de weg terug van zijn bedevaartstocht. En hij

leest hardop uit het boek Jesaja. Tegen de middag is hij toe aan de passage die wij kennen als Jesaja 53. Die tekst als tekst kan hij best volgen. Daar zit gewoon een hogere opleiding achter. Uit zijn vraag (V. 34) blijkt wel dat hij begrijpt dat het in dit hoofdstuk niet zomaar gaat om allerlei tragische verwickelingen rondom een zeker persoon, nader aangeduid als de Knecht van Jahwe. Niet die verwickelingen op zichzelf genomen zijn de inhoud van Jesaja's boodschap hier. Nee, het gaat in de tekst om die figuur zelf, die man die zo lijden moest: De Sleutelfiguur. Om de spits, en de bedoeling van deze tekst **echt** te verstaan, moet deze Afrikaanse man weten wie Hij is, de centrale Knechtsfiguur die vanaf (ons) hoofdstuk 40 telkens weer de hoofdrol lijkt te spelen in Jesaja's **heilsprofetieën**. Deze ontwikkelde en geïnteresseerde bijbellezer verstaat dus wat hij leest. Maar om te geloven, om echt te kunnen geloven in die Sleutelfiguur, is nog iets anders nodig: Het ook in dit opzicht verlossende woord van het evangelie, ofwel: Prediking, en dus: Een prediker (vgl. Rom. 10).

De evangelist Filippus mag van zijn Heer die prediker zijn. Ter voorbereiding op zijn bijzondere taak hier heeft Filippus allerlei instructies gekregen, eerst via een engel (V. 26) en later regelrecht bij ingeving van Gods Geest Zelf (V. 29). En zo door God gestuurd, komt hij langszij het vervoermiddel van die donkere man te lopen. Dan, op dat moment heeft de evangelist geen nadere aanwijzingen meer nodig. Want hij hoort die man hardop uit de Bijbel lezen. Aan een half woord heeft Filippus genoeg om het Schriftgedeelte te kunnen thuisbrengen. Zou die tekst ook niet bekend zijn? De eerste en de laatste christelijke gemeente, die leeft bij en uit het Woord van God, heeft hier uitgerekend in deze tekst heel compact het volle evangelie bij de hand. In de termen van het Oude Verbond klinkt hier de blijde boodschap van Christus' plaatsvervangend lijden en sterven door: De grond onder het bestaansrecht van diezelfde gemeente.

Wie de boodschap van het Nieuwe Verbond kent, weet dat Jesaja 53 een heel nadrukkelijke rol speelde in het leven van de eerste christenen.

De heerlijke woorden van **die** Bijbeltekst klinken daar gedempt en monotoon op de weg naar het Zuiden uit de mond van die vreemdeling. Zou een prediker, zou een evangelist, zou een christen, dan niet reageren...?

G.J. van Enk

BIJBELSE VROOMHEID

Het is misschien een oud woord. Toch zijn velen er naar op zoek. Onder de jongeren is vraag naar die echte bijbelse vroomheid, het doorleefde geloof, het wandelen met God. En zijn het alleen jongeren? Op alle leeftijden komt het voor, dat de inhoud van ons geloofsleven opnieuw wordt bekeken.

In Bij *de Tijd* werd de vraag gesteld aan dr. W.G. de Vries, om in zijn jaaroverzicht in het *Handboek ten dienste van de Gereformeerde Kerken* ook een poging te doen het geestelijk niveau binnen de kerken te beschrijven.

In de laatste decennia zou ook veel spiritualiteit binnen de kerken verloren zijn gegaan.

We merken dat de gemeente op die manier de maat genomen wordt. Wat is er bijvoorbeeld op zondagmorgen te zien aan blijdschap, vriendelijkheid, enthousiasme en spontaniteit? Is er echt het verlangen het Woord van God te ontvangen? Zijn de diensten ook zo ingericht dat de beleving van het geloof de ruimte krijgt?

Mensen nemen ook zichzelf de maat. Hoe is het met mijn beleving? Waarom is die niet een beetje meer? Er zijn jongeren die het doen van openbare geloofsbelijdenis uitstellen, omdat ze er te weinig bij zouden voelen. Moet de Geest je niet aanraken?

Zo wordt er gezocht door menigeen. Hoe geef ik inhoud aan mijn geloof? En hoe staat het met mij, wanneer die inhoud tegenvalt? Ligt dat dan ook niet aan de kerk?

In al deze vragen klinkt de roep door naar het echte geloof, de wedergeboorte als realiteit. Dat stemt dankbaar. Er komt ook **kritiek** in mee, dat mag. Toch worden er ook accenten gezet, die mensen heel onzeker kunnen maken. Waardoor het geloof niet wordt verder geholpen, maar veeleer ondermijnd. Het is belangrijk dat met elkaar te zien.

Rechtvaardig en heilig

Vaak horen wij de woorden 'rechtvaardig' en 'heilig'. Het is een woordenpaar, dat onafscheidelijk is. En wel zo, dat ze op de klank af ongeveer hetzelfde kunnen gaan betekenen. Het is allebei 'leven met God'.

Toch is dit een oppervlakkigheid, die ons in het zoeken naar vroomheid parten kan spelen. Namelijk wanneer *de volgorde* tussen die twee uit het oog wordt verloren of zelfs omgekeerd.

De rechtvaardiging gaat namelijk voorop. Het is een daad van God, om Christus' wil, waardoor Hij ons leven met Hem in een rechte verhouding brengt. Door onze zonden werden de banden met de Schepper verbroken, toch wil Hij ze herstellen. Niemand zou uit zichzelf daarom vragen, toch wil God het ongevraagd doen. Zo maakt Hij het

begin, Hij komt naar ons toe met de blijde boodschap van de vergeving van alle schuld. Een vergeving waaraan wij niet hebben bijgedragen en dat zullen wij ook nooit kunnen doen.

Onafscheidelijk hiervan wordt ons ook geschonken, dat wij in Christus heilig zijn. Heilig is een actief begrip, het ziet op volkomen toewijding van mensen en ook wel van voorwerpen. Het heiligdom is een plaats, waar God zonder ophouden wordt gediend. Zo is een heilige iemand, die in alle opzichten met God verbonden wil zijn en daar ook inhoud aan geeft. Ook dat is niet iets dat opkomt uit onszelf, maar het komt wel *in* ons door de Geest van Christus. Zijn volkomen toewijding wordt ons toegerekend en het wordt in ons tot een nieuwe gezindheid.

Onmiskenbaar gaan rechtvaardiging en heiliging hand in hand. Zij kunnen en willen en mogen niet zonder elkaar. Toch is de volgorde belangrijk: de rechtvaardiging is en blijft geheel uit God. Rechtvaardige daden zullen daaruit voortvloeien, maar zij worden nooit het fundament waarop wij staan. Andersom zullen door tal van factoren onze gelovige daden altijd **gebrekkig** blijven, maar daardoor wordt het fundament dat God heeft gelegd niet afgebroken.

Op die basis bouwen wij het huis van ons leven, een heiligdom voor God. Daar klinken de liederen, daar worden de offers gebracht, zo goed en zo kwaad als ons dat lukt. Een wezenlijke levensvulling, maar daarmee leggen wij nooit de grond onder ons behoud.

Daarom is het onjuist en **verwarrend** om de **zekere** inhoud van het geloof en daarmee van de geloofsbeleving te zoeken in de resultaten zoals wij die zien, bij onszelf en bij elkaar. Toch heb ik de **indruk** dat juist **dat** in toenemende mate gebeurt. Er wordt gezocht naar beleving, spontaniteit, spiritualiteit, en zeker, daarnaar mag gevraagd worden in de kerk van Jezus Christus. Dan zien wij veel moois maar ook veel dat tegenvalt, zonder dat dat **onzeker** hoeft te maken. Want onze zekerheid is niet in onszelf, ook niet in het image van de kerk, maar in Jezus Christus de hoeksteen.

De les van Kohlbrugge

Een markante uitspraak van Kohlbrügge (1803-1875) was: 'Werp uw **heiligingskrukken** weg, verre van uw weg! gij komt er de berg Sion niet mede op..'²

Zelf vertelt hij, dat hij zich na zijn bekering zeer heeft toegelegd op zijn leven naar de wet. In heiligheid steeg hij boven velen uit. Maar in *déze* vorm van heilig-zijn liep hij helemaal vast. Want hij wilde er de berg Sion mee beklimmen, het waren de krukken waardoor hij zichzelf

leerde lopen om zo voor God te verschijnen.

Bij zijn tweede bekering gingen zijn ogen daarvoor open. Hij wierp die krukken weg om ze nooit meer op te pakken. Helaas werd hij daarin wat eenzijdig, maar dat kan nu verder buiten beschouwing blijven. Het gaat mij nu alleen om die krukken. Naar mijn idee is het eigen aan onze tijd om die weer op te zoeken en het er alsnog mee te proberen. Want het eigen gevoel moet het doen, de eigen spontaniteit, de eigen beleving en ga zo maar door. Zo wordt de kerk gemeten en zo meten mensen zichzelf, tot hun verdriet. Want zeker, die uitingen mogen er zijn, maar als iemand pas **daardoor** zou wandelen met God, zijn het ellendige **heilingskrukken** waarmee niemand het redt. Want onze levensheiliging is niet onze toegang tot God, op geen enkele manier. Er is maar één weg de Sion op, en dat de nieuwe, levende weg door het bloed van Jezus Christus. Langs die weg gaan mensen die amper lopen kunnen, maar hun wankelende voeten worden steeds weer vastgezet.

Daar krijgen wij de bijbelse vroomheid in beeld. Het christelijk geloof brengt een schat aan bevindingen met zich mee, maar dan wel zo, dat zij het geloof vergezellen en volgen, zij gaan er niet aan vooraf. Zodra die volgorde wordt omgedraaid, maken mensen zichzelf en elkaar onzeker en ongelukkig.

Geloof is een gave van God

→ Dat onze geloofszekerheid niet kan drijven op ons gevoel wordt vooral duidelijk, wanneer wij letten op de inhoud van ons geloof. Gaat die niet vaak boven onze ervaring uit en tegen ons gevoel in?

Paulus schrijft aan de Efeziërs (hfst. 2 : 1-10), dat zij met Christus zijn opgewekt en dat zij met Hem een plaats hebben gekregen in de hemelse gewesten. In Rom. 6 komen wij tegen dat wij met Hem gekruisigd zijn, gestorven en begraven.

Wat hier staat is voor ons volstrekt niet te verzinnen of na te rekenen, laat staan op het gevoel af te taxeren. Het gaat over de heilsfeiten in het leven van onze Heiland. In die feiten gaan wij delen door in Hem te geloven. God Zelf brengt die feiten in ons leven aan, door zijn Zoon ons te geven en ons bij Hem in te lijven door waar geloof. Dit geloof is zijn gave. Iedere gevoelsmatige benadering doet hieraan te kort. Want ons gevoel is veel te beperkt en te onzuiver om deze grote feiten te bevatten. Daarom is de eerste vraag naar de eenvoudige aanvaarding van wat God zegt. Zo valt de beslissing tussen geloof en ongeloof, behoud en ondergang.

De catechismus legde er al de vinger bij: ik word niet behouden doordat ik zo goed geloven kan, maar door de inhoud van mijn geloof (v+a 61). Die inhoud ontvangen wij van God, in Christus. In Hem mogen wij een nieuwe schepping zijn, hoe gebrekkig dat misschien ook uit de verf komt. Veracht daarom niet wat God geeft, twijfel er ook niet aan, maar neem het juist steeds opnieuw tot uitgangspunt. Het is namelijk het enige vaste punt op aarde. De enige troost. Een ander fundament kan niemand leg-

gen. Wie hiernaast bouwt komt terecht in het moeras van eigen en andermans falen.

Juist zo kan de bijbelse vroomheid tot ontwikkeling komen. Wie eenvoudig deze woorden van God vertrouwt, dat Christus' lijden, sterven en opstanding hem werkelijk geschonken worden, zal merken dat er in zijn leven ook echt iets begint te sterven om plaats te maken voor een ander leven. Daarover gaat het verder in de brief aan de Efeziërs (hfst. 4, 5 en 6). Het één kan niet zonder het ander. Maar vooral de volgorde is hier leerzaam en belangrijk om te bewaren!

Kijk op de gemeente

Wat betekent dit nu voor de kijk op de gemeente?

Een voorbeeld spreekt boekdelen.

Onlangs leidde ik de begrafenis van een bejaarde zuster. Meer dan vijftig jaar was zij getrouwd geweest. Het afscheid van man, kinderen en kleinkinderen was in alle eenvoud ontroerend. Zonder al te veel woorden was er zo'n eenstemmigheid in geloof en vertrouwen op God, dat het begraven niet moeilijk meer was.

Toen ik thuis kwam lag er een brief bij de post. Een jong volwassen gemeentelid stelde mij vragen over de kerk; zag ik ook zo weinig geloofsbeleving?

Ik dacht bij mijzelf: ik wou dat je op die begrafenis was geweest! Dan had je die brief niet gestuurd.

Zo misleidend is het, wanneer de meetlat aan de buitenkant wordt gelegd. Iemands optreden kan weinig betekenen (daar had Paulus trouwens ook last van), maar wat zegt dit over geloof en geloofsbeleving? Is alle beleving bij voorbaat uitwendig? Moet het op de hoeken van de straten en op de pleinen, zodat iedereen het ziet? Het is toch juist zo, dat de Here Jezus ons in de eerste plaats de binnenkamer in stuurt, om daar samen met God te zijn en voor hem uit te spreken wat wij denken en voelen. Anderzijds kan ook allerlei enthousiasme oppervlakkig zijn, al maakt het misschien meer indruk. Van belang is dan, dat wij elkaar eerst eens goed leren kennen. Dan word je vanzelf voorzichtig met algemene karakteristieken ten aanzien van het geestelijk leven.

Volgende week hoop ik in de toepassing nog wat concreter te worden.

B. Luiten

¹ *Bij de Tijd* april/mei 1994, blz. 4.

² M.E. Kluit, *Het protestantse réveil in Nederland en daarbuiten 1815-1865*, Amsterdam 1970, blz. 235.

breed gedragen wordt, en dat de herdenking op een goede manier inhoud krijgt. Wat dat betreft lijkt de bijeenkomst van de 27e augustus een waardevolle bijdrage te worden aan het stilstaan bij 'vijftig jaar Vrijmaking' in 1994.

**** Twee boeken**

Er komen dit jaar ook minstens twee boeken op de markt die gaan over de Vrijmaking van 1944 en het vrijgemaakte kerkelijk leven sindsdien.

Het eerste boek verschijnt onder de titel *Vrijmaking – Wederkeer* bij Uitgeverij De Vuurbaak. Er werken 15 auteurs uit onze kerken aan mee en het staat onder redactie van prof. drs. D. Deddens en ondergetekende.

Het boek geeft opstellen over de voorgeschiedenis van de Vrijmaking in de jaren 1892-1930 en in de jaren dertig. Verder over de kerkstrijd van de jaren 1939-1944 en de Vrijmaking zelf, met aparte bijdragen over de vergadering van 11 augustus 1944 in Den Haag en de 'Acte van Vrijmaking of Wederkeer'. En vervolgens over het leven van de kerken na 1944 in grote lijnen en in zijn verschillende facetten: prediking, ambtelijk werk, Theologische Hogeschool, evangelisatie, zending, levensgedrag, buitenlandse contacten, voortgaande reformatie, jeugdbonden en onderwijs.

Het tweede boek dat is aangekondigd, wordt uitgegeven door Buijten en Schipperheijn in Amsterdam. Het staat onder redactie van drs. W. Bouwman en dr. R. Kuiper en krijgt de titel *Vuur en vlam. Opbouw en crisis van het vrijgemaakt-gereformeerde leven, 1944-1969*. Acht auteurs werken er aan mee, van wie er twee Nederlands-gereformeerd zijn.

Hier vindt men bijdragen over A. Janse, gereformeerd studentenleven, onderwijs in Groningen, het blad *Contact*, *De Reformatie* en *Opbouw*, de kwestie Van der Ziel en de 'Open Brief'. Prof. dr. A.Th. van Deursen zorgt voor een slotbeschouwing.

Het is fijn, dat de mijlpaal 1944-1994 aanleiding geeft om het verleden te bestuderen en te beschrijven. Boeken als *De feitelijke toedracht* van ds. G. Janssen (vierde druk uit 1969) en *Het vuur blijft branden* uit 1979 blijven van waarde. Ze geven veel informatie en een goed beeld van de Vrijmaking, van wat er aan voorafging en wat er op volgde.

Maar we waren toch wel eens aan iets nieuws toe. Er zijn nu allerlei historische bijzonderheden te geven, die in eerdere boeken niet voorkwamen. Vandaag zetten de schrijvers soms ook andere accenten dan in de verhalen van twintig of dertig jaar geleden. En bovendien bestond er van het vrijgemaakte kerkelijk leven sinds 1944 nog niet een breed en meer gedetailleerd overzicht zoals *Vrijmaking – Wederkeer* het nu zal geven.

**** Lesbrieft**

Ook voor de jeugd gebeurt er wat! Het GPC en het LVGS zorgen voor de verschijning van een lesbrieft voor de groepen 7 en 8 van de basisschool, en voor de brugklassen in het voortgezet onderwijs.

De lesbrieft is geschreven en samengesteld door mevr. I.J. van der Lugt-Oosterhoff en de heren J.H. Bollemaat en D. de Jong. Het is de bedoeling, dat hij nog vóór de vakantie op de markt komt. De leerkrachten kunnen hem dus meenemen in hun vakantie-koffer.

En in ieder geval kan men er direct na de vakantie op de scholen mee aan het werk. Ik begreep, dat er in het onderwijs al veel belangstelling voor is. En goede zaak!

Goed ook, als de ouders hiervoor belangstelling tonen en in dergelijke projecten zelf ook meeleven.

**** De Vrijmaking op de Schooldag**

Van de boeken nu naar de Theologische Schooldag in Kampen op woensdag 28 september. De laatste jaren besteden we daar altijd in drie van de zeven gebouwen aandacht aan een speciaal thema. Dat wordt dan van verschillende kanten door drie sprekers belicht. Dit jaar is 'de Vrijmaking' als thema gekozen. Prof. Douma, prof. De Ruijter en ondergetekende zijn de thema-sprekers. Na de middagsamenkomst is er, zoals gewoonlijk, gelegenheid om in een van de thema-kerken nog een uurtje door te praten met de drie sprekers.

Op de Schooldag hopen we verder in de aula continu een dia-documentatie van plm. een half uur over de Vrijmaking te laten zien en horen. De bedoeling is: een verhaal over de Vrijmaking in het kort, met beelden geïllustreerd, en voor jong en oud 'verteerbaar'. Met enkele gemeenten bestaat ook al een afspraak, dat men de documentaire zal gebruiken in het kader van een plaatselijke herdenking.

**** Vrijmakings-symposium**

Ruim twee weken later, op vrijdag 14 oktober, vindt in de Stadsgehoorzaal in Kampen het Vrijmakings-symposium plaats. Er zijn vijf organiserende instellingen: de senaat van de Theologische Universiteit, het LVGS, het GPC, het GVI en het deputaatschap voor archieven en documentatie. Het organiserend comité bestaat uit de heren drs. B. Bos (GVI), S.J.C. Cnossen (LVGS), prof. dr. J. Douma (TU), drs. J. Messelink (GPC), dr. G. Harinck, drs. G.C. Groenleer en ondergetekende (namens de deputaten archieven).

Tien sprekers zullen op het symposium een kort referaat houden en allerlei aspecten bespreken van de ontwikkelingen in het kerkelijk leven rond 1944 en daarna. Na de eerste vijf en na de tweede vijf sprekers zal er een forum-bespreking zijn onder leiding van prof. Douma.

Een symposium als dit is van andere aard dan de herdenking van 27 augustus in Apeldoorn. Bij het symposium is de invalshoek niet zo zeer 'herdenken' als wel 'analyseren, evalueren en doorpraten'. En dat op een wat meer wetenschappelijke manier. Vandaar dat er ook enkele niet-vrijgemaakte sprekers optreden.

De referaten op het symposium zullen voor een vrij breed publiek te volgen zijn. Om een goede bespreking en verwerking mogelijk te maken, is er wel een limiet gesteld: er is plaats voor 500 deelnemers. Dat geeft een ruime mogelijkheid om mee te doen, altijd nog voor 150 personen méér dan bij het Schilder-symposium in hetzelfde gebouw in 1990.

Na het symposium zullen de tien referaten samen met een nabespreking in boekvorm worden uitgegeven. Dan kunnen ook anderen dan de symposium-bezoekers er hun winst mee doen.

**** Nog meer**

Er staat dus wel het een en ander te gebeuren! We hopen van harte, dat alle activiteiten mogen bijdragen aan een goede kijk op het verleden en aan een constructief voortbouwen aan de kerk naar de toekomst toe.

Volgende week hoop ik nog iets te schrijven over het belang en de mogelijkheden van herdenking in de plaatselijke kerken.

M. te Velde

EN WIE MAT MET EEN SPAN AL 'T ZAND?

Deze vraag komt uit een bundeltje nieuwe **schriftberijmingen** van de hand van J. Boiten. Hij schreef *Trouw en troost, twaalf berijmingen van schriftgedeelten en een gewijzigde berijming van het Onze Vader*. De **schriftgezan-**gen zijn gemaakt over gedeelten uit de boeken Jesaja (9), Efeze (2) en Openbaringen (1), voor het merendeel op psalmmelodieën. Het woord schriftgezag duidt erop dat de bijbeltekst nauwkeurig wordt gevolgd; het is, anders gezegd, een berijming op de wijze van het rijm-psalter. Een vraag van theologische aard kwam bij me op bij het lezen van de regels: 'want zij die naar de groeve gingen / zullen (!) uw liefde niet bezingen', Hiskia's danklied, Jesaja 38 : 10-20. Kan de gemeente dat zingen zoals het hier geformuleerd staat?

De verzen zijn over het algemeen goed zingbaar, m.u.v. een paar tongstruikelende lettercombinaties in 'k Piep als een zwaluw' en 'Ik moet naar 't dodenrijk'.

Een lied moet 'bekken' (*Onze Taal, het lyrisch lab*), d.w.z. moet soepel te zingen zijn, daarom gebruikt een lieddichter, die bezielde timmerman, zijn gereedschapskist met alliteraties, assonanties, accenten, kortom, hij heeft oor voor het muzische van de taal.

Aangaande het taalgebruik ben ik niet positief, want het is op veel plaatsen nogal ouderwets: het wemelt van woorden die bijna vooroorlogs aandoen, alsof het een historische tekst betreft: enden (eindigen), nimmer, henen (i.p.v. heen), deerlijk, gewis. Regels als 'Bereidt gezwind des HEREN wegen', 'om Satans list ermee te fnuiken', 'komt zonder dralen', zijn niet meer van deze tijd. Zo zetten deze gezangen, terwijl het NBG zich voorbereidt de bijbelvertaling 1951 te herzien, de **taalklok** terug; staan in de traditie sluit echter **vernieuwing** in.

'Vertaal het wezenlijke niet in stichtelijkheid', riep Frits **Mehrtens** uit in 1960, m.a.w.: een goed **kerk**lied heeft zeggingskracht. Dat heeft te maken niet alleen met poëtisch gehalte, maar ook met een meer taaltechnisch aspect als zinsbouw, waarbij zelfs details een rol spelen. Tussenvoegsels bijvoorbeeld (er, ooit, ook, nu, dan) kunnen een tekst behoorlijk verslappen; een lieddichter doet er goed aan dergelijke opvulsels slechts spaarzaam te gebruiken, zoals hij samentrekkingen bij voorkeur vermijdt. Een regel als: 'Heeft er ook iemand ooit wellicht / de bergen met een waag gewogen?' is lelijk; het eerste deel haalt het geheel naar beneden. En elf samentrekkingen in een lied (zond' en schuld, ziek' en pijn, d'arbeid, **all'e**euwigheden) is echt teveel.

De openingsregels van het lied 'Rijke beloften' (Jesaja 49 : 8-13) zijn sterk, krachtig: '**Zo** zegt tot u de HERE: / Ik heb naar mijn begeren / u in mijn gunst verhoord, / ja,

Ik heb u gehoord'. Maar in het vervolg slaat de twijfel toe: 'Hoewel zeer diep gezonken / heb Ik u hulp geschonken / naar mijn beloftewoord'. Bedoeld zal zijn dat het volk zeer diep gezonken is, maar door de foutief beknop-te bijzin staat er dat God zeer diep gezonken is. Iets soortgelijks doet zich voor in 'Niets was aan Hem begerlijk / en elk, in deze staat, / verborg Hem het gelaat; 't was alles arm en deerlijk'. Het zinsdeel 'in deze staat' slaat terug op 'elk', maar bedoelt kennelijk iets te zeggen van 'Hem'.

In Hiskia's danklied worden 'U' en 'Gij' als onderwerp in de zin door elkaar gebruikt: 'Gij hebt mij, HERE, doen herleven / ... / U hebt mijn leven uitgered', wat niet gebruikelijk is; meestal wordt bij kerkliederen die rechtstreeks tot God gericht zijn voor de aanspreekvorm 'Gij' gekozen, vanwege het verheven karakter van dit woord. 'U' kan ook, maar 'U' en 'Gij' naast elkaar komt slordig over. In ditzelfde lied missen de laatste twee regels, zoals in 'De lijdende borg' tweemaal een voorzetsel ontbreekt. Een mooi couplet vind ik het laatste van 's HEREN verbondstrouw'.

Blijkens de dankbetuiging voorin in het boekje heeft J. Boiten zijn berijmingen met heel veel liefde voor de Here en zijn kerk gemaakt, en die liefde proef ik in de trouw waarmee de bijbeltekst vertaald is. 'Alles' staat er bij wijze van spreken in. Maar gezien de gesignaleerde tekorten zijn de berijmingen toch niet geschikt voor gemeentezang.

Ria Borkent

N.a.v. *Trouw en troost* door J. Boiten, Uitg. Ampersand, Deventer, prijs f 10,-.

PI DE KOPPENSNELLER

Als ik dit boek bespreken moet, kan ik dat niet nuchter en afstandelijk doen. Laat ik dat kort uitleggen.

Het was tegen het einde van ons zendingswerk in Irian Jaya (1980) dat ik in Vaw (het latere Amazu) de invloedrijke man Kau mocht dopen. Hij had – als tovenaars – groot gezag in die samenleving, en de verhouding tot de zending was soms zeer gespannen geweest. En toen gaf hij zich over aan Christus. Het maakte ons klein en dankbaar, en het maakte grote indruk onder zijn mensen.

En nu komt deze broeder aan het woord in dit boek. Jarenlang was hij de informant van onze opvolger in dat gebied, ds. P.R. Baas. Hij schreef dit boek. Met zeer verdienstelijke tekeningen van zijn dochter. Het boek gaat over de vader van Kau: Pi de koppensneller.

Het boek is geen biografie. Het berust ook niet alleen op gegevens van Kau. Ook uit andere clans en families heeft ds. Baas veel verhalen, liederen en geschiedenissen opgeschreven, waaruit hij gegevens in dit boek verwerkt heeft. Zo is dit boek geworden tot een fictie met een biografische inslag. De auteur wil met dit boek duidelijk maken hoe de **Citakkers** (spreek uit: Tjitakkers) leefden voordat mensen van buiten hun woongebied binnenkwamen.

Daarvoor kiest hij de vorm van een – deels gefingeerde dus – beschrijving van het leven van Pi, een moedig en gevreesd man. Die vanaf zijn jeugd aanspoort tot **sneltochten**, bewonderd om zijn moed, maar gehaat om zijn **gedram**. Hoewel meerdere malen verbannen blijft hij trots en hard voor zijn vrouwen. Tenslotte wordt hij zelf aangevallen en gedood.

Wat het verhaal bijzonder maakt is de talrijke **invlechtin**gen van allerlei liederen en verhalen. Gewone leuke liederen, maar ook dubbelzinnige, en ook religieuze liederen. De verhalen zijn ook van verschillende aard: opvoedende, oorsprong-verklarende, zoals ook het zondeval- en het zondvloedverhaal.

Daardoor **krijgt** de lezer inzicht in de diepte en de samenhang van de beschreven leefgemeenschap. De auteur is kennelijk ver doorgedrongen in de leef- en **gedachten**wereld. Hij heeft ook scherp waargenomen, zoals blijkt uit talloze detailbeschrijvingen.

Een voordeel van de gekozen verhaalvorm is dat die liederen, verhalen en waarnemingen ook in het verband van het dagelijks leven zelf worden geplaatst. Een nadeel is dat het verhaal zelf soms een kapstok wordt voor de vermelding van de liederen en verhalen. Op hetzelfde vlak ligt de nadruk op het ene thema van koppensnellen. Menig lezer zal zich afvragen of die mensen daar aan niets anders denken. Juist in een verhaalvorm moet de lezer zichzelf in de beschreven personen kunnen herkennen.

Ook het thema van koppensnellen hoeft daarvoor geen verhindering te zijn, maar dan moet het wel, in al zijn verschrikking, zijn opgenomen in het gewone leven van gewone mensen. Ik vrees dat in dit opzicht dit verhaal enigszins tekortschiet. Het verhaal is wat overladen. Trouwens, ook de titel is naar mijn smaak voor westerse mensen te pikant.

Maar al met al: ik heb heel veel waardering voor dit boek. De auteur heeft goed geluisterd toen de gewezen tovenaars, en anderen, begon te vertellen. Als de bekeerde zondaar zijn achtergrond begint uit te leggen kan de zending veel leren: wat was 'de wandel die van de vaders was overgeleverd' hard, en diep trots, en doordacht slecht, en systematisch vastgeklonken aan eigen centrum, en dus ijdel. En wat heeft het Evangelie een kracht tot opening, tot schepping van het leven! En waar zit dan precies de tegenstelling; de overweging dáárvan leidt tot de goede inheemse belijdenis.

De auteur hoopt een vervolg op dit boek te schrijven, over de veranderingen in de leefgemeenschap door m.n. het werk van de zending. Ik hoop dat dan uit zal komen hoe de Geest van God de geest van mensen aanviel en kon overwinnen. Hoe de crux van de geest der wereld bloot komt te liggen door de Geest van God met het kruis.

Jac. Kruidhof

N.a.v.: Peter R. Baas, *Pi de koppensneller*, Van den Berg, Kampen 1993, f 27,50.

BOEK- EN KANTOORBOEKHANDEL

Nugteren

Uw boekhandel voor o.a.:

- catechisatie-uitgaven
- schetsenmateriaal
- (huwelijks)bijbels
- belijdenisgeschenken
- met getallenkortingen
- en gratis inlegvellen

Singelpassage 11
9401 JB Assen
Tel. 05920-16190
b.g.g. en 's avonds: 10910.

Beeld van God

Als mensen op eigen kracht zich een beeld van God vormen, kom je tot bijzondere ideeën. Zo blijkt uit het juli-nummer van *Oecumenisch Bulletin* van de *Raad van Kerken in Nederland*. Dat opent met deze tekst:

Het geloof moet in krachtig verzet komen tegen de exclusief-mannelijke benadering van God, omdat dat beeld het vrouwelijke in de mens niet respecteert. Dit verzet tegen deze steeds meer onbeleefbare ontmoeting met God komt niet voort uit een over-dreven feminisme, maar uit een eigentijds lezen in de Bijbel.

Door God te zien als almachtige Vader, als koning, heer en meester over onze geschiedenis, door Hem een ons overstijgende transcendentie toe te kennen, door zijn macht over ons absoluut te beleven, door Hem hoog in de ontoegankelijke hemel te projecteren,

- hebben wij onze eigen verantwoordelijkheid uit handen gegeven;
- hebben wij de toekomst van onze aarde aan een soort goddelijk noodlot overgelaten, waaraan wij toch niets kunnen veranderen;
- en hebben wij alle mensen, die onverantwoordelijk omgaan met het menselijk leven, met de natuur, met de toekomst van deze aarde, een vrijbrief gegeven om ongehinderd en onge-reemd verder te gaan.

God stelt zich kwetsbaar op, want Hij wil zijn scheppende al-macht over deze wereld met mensen delen. Hij wil mensen als partners in schepping als het tehuis van hun wederzijdse liefde, als mede-verantwoordelijken voor het leefbaar maken van deze wereld voor alle mensen.

Jesus in het jaar 2000

Ook heel eigen ideeën ontwikkelt *Robert Adolfs* in zijn boek *Het Christendom voorbij: tussen nostalgie en per-spectief*. In *De Volkskrant* van 25 juni lezen we daarover:

Jezus in het jaar 2000 richt zich niet tot 'de scharen', maar tot een geëmancipeerde individuele mens, die geen behoefte heeft aan collectief opgelegde normen en waarden, maar wel inzicht zoekt in zichzelf en in het hem omringende menselijke milieu. Voor hem is Jezus een wijze joodse man, die wezenlijke dingen zegt over wat mens-zijn zou kunnen betekenen.

Men zou kunnen zeggen dat Jezus een soort antropologie – een mensleer – heeft ontworpen. Het leven krijgt pas zin in het contact met de ander. Wij zijn er niet zozeer voor onszelf, maar door er te zijn voor de ander worden we pas echt onszelf, groeien we als mens.

Dan zijn er randvoorwaarden als vergevingsgezindheid, mededogen en barmhartigheid. Zoek geen zekerheid in geld en bezit, want dan raak je verslaafd aan de consumptie en verdwijnt de medemens uit zicht. Aandacht moet er zijn voor de armen, de vernederden, de gediscrimineerden, de minderheden, vluchtelingen en vreemdelingen.

Jezus heeft – tegen de gangbare opvattingen van zijn tijd in – de waarde van de mens, wie hij ook is, primair gesteld. In het altruïsme verwerkelijkte zich het echte mens-zijn.

Hoe zit het nu met het kerkelijk christendom vandaag? Sombereheid alom. Het christendom lijkt in verval, een ideologie in de eindfase. Dat is echter niet zo tragisch, als men bedenkt dat in

feite het christendom heden ten dage in geseculariseerde vorm in onze cultuur aanwezig is. Het christelijk altruïsme leeft voort in organisaties als Amnesty International, Mensenrechten, Rode Kruis, VluchtelingenWerk, Peace Corps, Foster Parents etcetera. Wellicht nog belangrijker is het om op te merken dat het geseculariseerde christendom aanwezig is in ons sociaal bestel, waarin de zorg om de medemens een vanzelfsprekende maatschappelijke structuur heeft gekregen.

Het christelijk altruïsme is op zichzelf niet zo vanzelfsprekend en dat wordt pas duidelijk als wij onze maatschappij vergelijken met samenlevingen waarin het christendom afwezig was, zoals in China (men leze slechts het boek van Jung Chang *Wilde Zwannen*), dat wat betreft menselijke relaties een keiharde maatschappij genoemd kan worden. Toch past ons bescheidenheid bij dit soort vergelijkingen met ver verwijderde culturen. Immers, in een 'christelijk' land als Duitsland bleek het christelijk altruïsme zodanig geïsoleerd, dat zich in dat land een nazistische ideologie kon ontplooiën.

Waakzaamheid is voortdurend geboden, want het vanzelfsprekende altruïsme, de zorg en de bekommernis om de medemens, blijkt steeds in gevaar door nieuwe, opkomende ideologieën en bewegingen als racisme, radicaal nationalisme, minderheden-discriminatie, antisemitisme en de propaganda voor etnische zuiverheid.

Niettemin staande dit alles mogen we toch vaststellen dat de christelijke mensopvatting, hoezeer ook bedreigd, in een verscheidenheid aan vormen behoort tot het geestelijk erfgoed van de westerse cultuur, ook al heeft het al lang niet meer het etiket 'christelijk'.

Logisch gevolg is dat er steeds minder behoefte is aan een gesloten, ideologisch reservaat (kerk), waarbinnen exclusief het christendom wordt beoefend. Dat betekent echter geenszins dat de wijsheid van de profeet uit Nazareth in de komende eeuw niet langer zal intrigeren. Integendeel.

Ook na afscheid van Bijbel en kerk, toch nog een plaats voor Jezus in de volgende eeuw!

G.J. van Middelkoop

Kunt u ook steeds slechter lezen? Vraag dan De Reformatie op cassette aan bij:

STICHTING BRALECTAH

Mr. Z. ter Steghestraat 7

8331 KG STEENWIJK

Tel. 05210-15946

Beroepen te Gees en te Veendam: H.J. Visser, kandidaat te Amersfoort; te Hattem (3e predikantspl.): E. Heres te Assen-Noord; te Stadskanaal (wijk Noord): G. Treurniet Azn. te Waardhuizen.

Toegelaten tot de Dienst des Woords: De classis Utrecht heeft kand. Ph. Troost, beroepen predikant te **Driebergen-Rijssenburg** en kand. R.H. Knigge, beroepen te **Maarsse-Breukelen i.c.m.** Vleuten-de Meern na peremptoir examen toegelaten tot het predikambt.

Door de classis Noord-Brabant/Limburg: Joh.A. Schelling, kand. te Kampen en beroepen te Zevenbergen.

Bedankt voor Axel, **Berkel** en Rodenrijs en voor Hoogezand-Sappemeer (2e pred.pl.): J.F. de Haan te Arnhem.

Aangenomen naar Doesburg i.c.m. Doetinchem: G.J. Klapwijk, die bedankte voor Gorinchem i.c.m. Sliedrecht, Lutten, Maassluis i.c.m. De Lier en Zaandam. Naar **Enkhuizen** (voor tweederde evangelisatiewerk): A. de Ruiters te Lelystad. Naar **Ommen**: R.Th. Pos te Zuidhorn. Naar Zeist: A.H. Driest te Buitenpost.

BEVESTIGING EN INTREDE

Ds. P. Groenenberg van Amersfoort-West deed zondag 3 juli jl. intrede te Ermelo, na de bevestiging door ds. H.E. Nieuwenhuis van Ermelo. Nieuw adres: Lijsterlaan 14, 3853 TC Ermelo.

Ds. F.J. Bijzet te Pretoria (Vrije Ger. Kerken te Zuid-Afrika) deed intrede te Marienberg (2e pred.pl.). Zijn bevestiger was ds. H.K. Bouwkamp, predikant aldaar. Nieuw adres: Stationsweg 12, 7692 AC Marienberg, ☎ (05235) 2409.

Ds. P. Houtman van Leiden deed zijn intrede te Twijzel-Kollumerzwaag nadat hij bevestigd was door prof. dr. C. Trimp, hoogleraar te Kampen. Nieuw adres: Pitterpolle 28, 9286 EM Twijzel.

OVERLEDEN

Ds. P. Lok (75) overleden

Ds. P. Lok, emerituspredikant te Ermelo is op 75-jarige leeftijd overleden. Pleun Lok werd 3 mei 1919 te Delft geboren. Hij bezocht het Marnix Gymnasium te Rotterdam en studeerde aan de Theologische Universiteit te Kampen. Op 24 maart 1946 deed ds. Lok intrede te Zaamslag, vanwaar hij vertrok naar Stadskanaal (1950). Hij verbond zich daarna aan Bussum (1952), IJmuiden (1957), **Berkel** en Rodenrijs (1960), Zuidhorn (1967) en Kampen (1970). Ds. Lok ging 1 september 1982 met emeritaat. Hij was diverse malen afgevaardigde op een Generale Synode. Bovendien was hij praeses op de synodes van Kampen en Groningen-Zuid. Verder was hij deputaat voor de uitzending van radio- en tv-kerkdiensten

(1959-1987) en als deputaat van het **Geref.** Kerkboek en generaal-synodale publikaties. Ook was hij bestuurslid van de Vereniging voor **Geref.** Onderwijs voor Westelijk Nederland (1961-1967) en van het GSEV (1964-1976). Vervolgens was hij docent godsdienst en maatschappijleer aan de Pedagogische academie te Groningen en de **geref.** havo te Zwolle. Van zijn hand verschenen onder meer: *Zondagsarbeid en zondagsheiliging*, de **schetsen**-bundel *De kleine profeten*, *Graf of oven* en *Die niet laat varen de werken Zijner handen*.

DOCTORAAL EXAMEN

Aan de Theologische Universiteit te Kampen slaagden voor het doctoraal examen: P. van den Berg, W.Th. Meijer en J.W. Velkamp, allen te Kampen.

DEPUTATEN

Deputaten Particuliere Synode Drenthe

Classis Assen * art. 49: ds. L.W. de Graaff, ds. R. Timmerman; sec.: ds. D.W.L. Krol, ds. H. de Vries. Classis Hoogeveen * art. 49: ds. D.T. Vreugdenhil, ds. K.J. Kapteyn; sec.: ds. C. de Putter, ds. T. de Boer. Classis Stadskanaal * art. 49: ds. M. Heemskerk, ds. J. Zwart; sec.: ds. A. Boersma, ds. R.W.J. van O m e n (p. 72).

DIVERSEN

Kerkbouw Berkum

De gemeente te Berkum laat een nieuwe kerk bouwen, waardoor de kerkdiensten tot en met augustus in de Emmauskkerk worden gehouden. In de maanden september t/m november in de Hoofdhof. Diensten om 10.30 en 16.00 uur.

Gereformeerde Kerk Tilburg

De classiskerken van Noord-Brabant/Limburg en de PS-Kerken van Zeeland, N.-Brabant en Limburg hebben hun steun toegezegd aan het beroepingswerk van de **Geref.** Kerk te Tilburg, die voor het eerst na de vrijmaking een eigen predikant kan beroepen.

Drs. A.J. Pol terug

Na zeven jaar is drs. A.J. Pol, zendeling-docent van de **Geref.** Kerken op **Sumba/Savu**, teruggekeerd. Drs. Pol heeft het beroep van de Can. Ref. Church in Guelph aangenomen en is 6 juli naar Canada vertrokken. Hij werd in 1987 de opvolger van drs. J.A. Boersema, die vanaf 1979 voor de Sumbanese kerken werkzaam was. Beiden hebben meegewerkt aan de uitbouw van de opleidingsschool voor predikanten in Waimarangu. In 1986 kreeg dit werk nog meer stimulans doordat de zgn. 'Musyafir'-(Pel-

grims)kerken op Timor hun studenten besloten naar **Waimarangu** te sturen. Nu wordt overwogen de school naar Timor over te plaatsen vanwege de moeiten op Sumba en de betere bereikbaarheid voor studenten van de Timorkerken. Deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken zijn op zoek naar een opvolger van drs. Pol. Tot dan zal bijgesprongen worden door ds. H. Knigge, die vanuit Timor enkele malen per jaar, als gastdocent, de school bezoekt. Ook zal een enkele maal een beroep op een Nederlandse docent worden gedaan.

ADRESWIJZIGINGENED.

Amersfoort-Oost * *Scriba*: G. Karssenberg, Wiekslag 47,3815 GB Amersfoort, a (033) 722677 (p. 104).

Amstelveen * *Scriba*: S. Oostenburg, Zuiderkruis 29, 1188 AH, w (020) 6414714 (p. 118).

De Bilt-Bilthoven * *Scriba*: Fr. de Vnes, Fr. G. Hopkinsweg 23,3731 CN De Bilt, a (030) 205709, (p. 110).

Blija-Holwerd * *Scriba*: D. Haitsma, H. Kroesstraat 17, 9171 MJ Blija (p. 52).

Breda * *Scriba*: A.B.C. Nelemans, Middachtenstraat 23, 4834 PB, a (076) 613721 (p. 147).

Dalfsen * *Kerkeraad*: *Scriba*: A. Kampjes, Vossersteeg 54,7722 RL, w (05239) 2051 (p. 87).

Emmeloord * *Scriba*: A. Ligtenberg, Rijnstraat 23,8303 WH, w (05270) 18464 (p. 83).

Enschede-Noord * *Kerkeraad*: *Scriba*: H. Bosman, Groenlandhorst 2, 7531 LG Enschede, a (053) 350546. *Kerkblad*: *Meeleven*: H. Bosman (zie scriba) (p. 73).

Goes * *Scriba*: J. Kodde, Postbus 2319, 4460 MH Goes (p. 145).

's-Hertogenbosch * *Scriba*: N.H. van Huizen, a (073) 211654; *Diaconie*: W. van Dijken, De Vutter 25, 5221 BD, w (073) 313233; *Evang.comm.*: W.R. Boerma, Namenstraat 8,5224 VL, a (073) 210682; *Koster*: J.N. Verhoef-Oostdijk, Coba Pulskensstraat 9, 5224 JD, a (073) 213134 (p. 149).

Kampen * *Scriba II*: *Kerkeraad* met diakenen: D. Beudeker, a (p. 83).

Krommenie * *Scriba*: D.A. Blok, Ranonkellaan 18, 1562 AT, a (075) 288083; *Diaconie*: K. Hakvoort, Badhuislaan 18,1561 EB, w (075) 213245 (p. 117).

Nagele * *Scriba*: D. v.d. Lingen, E.P. Seidelstraat 40, 8307 CA Ens, a (05275) 1627 (p. 84).

Nijkerk * *Scriba*: P. Pijp, Wittenburg 229, 3862 EG, a (03494) 54107; *Diaconie*: N.A.C. Smit, a (03494) 56223 (p. 105).

Rotterdam-Delfshaven * *Emerituspredikant*: J. Kamphuis, Dikkersstraat 1-004, 7731 DH Ommen, a (05291) 53349 (p. 17,139 en 157).

Spakenburg-Zuid * *Scriba*: J.A. Schelling, Verdijkstraat 49,3752 WH Spakenburg, a (03499) 82826 (p. 109).

Steenwijk * *Predikant*: H. Pool, Waardeel 80, 8332 BG, a (05210) 13035 *Preekvoorz.*: zie predikant (p. 84).

Surhuisterveen * *Scriba*: O.T. Veenstra, a (05124) 5392 (p. 58).

Utrecht-Noord/West * *Scriba*: R. Douma, Singapore-

dreef 24,3564 SB, a (030) 610369 (p. 113).

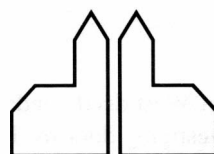
Zuidbroek * *Scriba*: A.J. Prins, Achter de Wal 25,9636 BN, a (05985) 1698 (p. 71).

Zuidlaren * *Scriba*: A. Dregmans, Langakkers 15,9469 RA Schipborg, a (05905) 96083; *Diaconie*: M. Bremer, w (05905) 94718; *Evang.comm.*: G. Buist-van Sleen, Veenplasweg 20,9741 RC, a (05905) 91650 (p. 65).

VERENIGINGEN E.D.

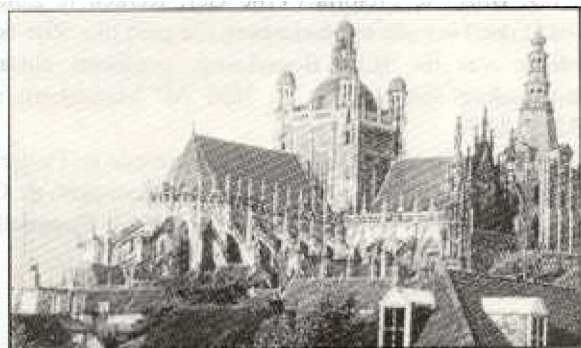
FIDES QUADRAT INTELLECTUM

Nieuwe senaat *FQI*: *praetor*: **Maurits Oldenhuis**; *abactis*: Hans Burger; *quaestor*: Peter Colijn; *assessor I*: **Pieter Both**; *assessor II*: Dolf te Velde; *Abactiaat*: **Wortman**-straat 542,8265 AT Kampen, a (05202) 23720 (p. 158).

REEDS 140 JAAR

**donatus VERZEKERT
VERTROUWD**

DONATUS,

- is bij uitstek specialist in het verzekeren van **kerkelijke** eigendommen
- verricht gratis inspecties en taxaties door eigen, speciaal opgeleide bouwkundia experts
- is een non-profit maatschappij. De winst wordt aan de leden/verzekerden uitgekeerd in de vorm van premie-restitutie. (Over de afgelopen 10 jaar gemiddeld 50%!)
- kent op maat gesneden polisvoorwaarden, zoals een extra-kostendekking indien na een schade het gebouw-niet meer voor kerkelijke diensten kan worden gebruikt en naar elders moet worden uitgeweken.

Onderlinge Verzekering
Maatschappij Donatus u.a.

Postbus 5055
5201 GB 's-Hertogenbosch

Telefoon 073 - 122166
Telefax 073 - 890365

Vraag vrijblijvend om een offerte of gesprek, ook als u nog elders verzekerd bent. Het verplicht u tot niets.